

Märkning av biocidbehandlade varor

April 2015

stockholm.se

Märkning av biocidbehandlade varor
April 2015

Dnr:2015-6714
Utgivare: Miljöförvaltningen
Kontaktperson: Mari Fagerholm

Sammanfattning

Miljöförvaltningarna i Göteborg, Stockholm, Malmö och Helsingborg samarbetar kring kemikalietillsynen med fokus på kemikalier i varor.

I det här projektet har märkningen på biocidbehandlade varor som säljs i butik kontrollerats. Butikernas kunskap om reglerna för märkning av biocidbehandlade varor samt deras rutiner för att uppfylla regelverket har också kontrollerats.

Biocidbehandlade varor ska enligt biocidförordningen märkas med uppgifter om bl.a. det ingående aktiva ämnet och ändamålet med behandlingen.

Biocider är kemiska ämnen som har sådana egenskaper att de dödar eller oskadliggör levande organismer. Vanliga biocider är silverjoner och triklosan. Många biocider är även farliga för andra organismer än målorganismerna och de är farliga för miljön. Genom biocidbehandlingen får varor egenskaper som t.ex. minskar lukt eller hämmar bakterietillväxt. Biocider förekommer i flera typer av varor t.ex. skor, sportkläder och kylskåp och marknadsförs med påståenden som ”antibakteriell”, ”motverkar dålig lukt” eller ”prevent bacteria”.

I projektet besöktes totalt 26 butiker. De varor som kontrollerades fanns i cykelbutiker, sport- och friluftsbutiker, el-och vitvarubutiker och inredningsbutiker m.fl. En butik som besöktes sålde babyprodukter. Totalt kontrollerades 26 biocidbehandlade varor.

Resultatet visar att det finns mycket lite kännedom om märkningsreglerna i butikerna och att det därför heller inte fanns några rutiner att kontrollera märkningen på de biocidbehandlade varor som köps in. Majoriteten av butikerna litar på sina leverantörer eller huvudkontor vad gäller kunskapsinhämtning om de regler som gäller för märkning. Alla varor som kontrollerades hade brister i märkningen. De vanligaste bristerna var att det inte fanns någon märkning på svenska och att uppgifter om det ingående aktiva ämnet saknades.

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund	5
Storstadssamarbetet	5
Projektets syfte och mål	5
Biocider i varor	5
Miljö och hälsorisker med användning av biocider i varor	6
Vilka ämnen förekommer?	7
Lagstiftning	8
Metod och genomförande	9
Förarbete	9
Tillsynsbesöken	10
Efter besöken	10
Resultat	10
Diskussion	12
Svårt att veta vilka varor som är behandlade	13
Finns efterfrågan på biocidbehandlade varor?	13
Regelverk	14

Bakgrund

Storstadssamarbetet

Miljöförvaltningarna i Göteborg, Stockholm, Malmö och Helsingborg samarbetar kring kemikalietillsynen med fokus på kemikalier i varor. Tillsynen stäms av med Kemikalieinspektionen. Genom samarbetet kan förvaltningarna samordna sina resurser och nå ett större antal aktörer i landet, vilket ger ett större genomslag. Samarbetet bidrar också till kunskapsutveckling. Gemensamma bedömningsgrunder och checklistor har tagits fram för att få likvärdig tillsyn. Tillsynen har ett uttalat fokus på varor som barn och unga kan komma i kontakt med, och därmed direkt eller indirekt exponeras för farliga kemikalier.

Projektets syfte och mål

Syftet med projektet har varit att kontrollera märkningen på biocidbehandlade varor som säljs i butik. Det har också varit att kontrollera butikernas kunskap om reglerna för märkning av biocidbehandlade varor samt deras rutiner för att uppfylla regelverket.

De huvudsakliga målen med projektet har varit att:

- se till att biocidbehandlade varor följer de märkningsregler som finns
- höja butikernas kunskap om de märkningsregler som finns för biocidbehandlade varor

Biocider i varor

Biocider är kemiska ämnen som har sådana egenskaper att de dödar eller oskadliggör levande organismer. Biociderna riktas mot olika typer av organismer och innehåller olika verksamma ämnen. Exempel på verksamma ämnen som ofta finns i varor är triklosan och silver.

Begreppet *behandlad vara* innebär att en biocid ingår i en vara som har en annan ursprunglig funktion än som bekämpningsmedel. Syftet med biocidbehandlingen är att ge varan egenskaper som t.ex. minskar lukt, mögel- eller algpåväxt eller hämmar bakterietillväxt och därmed ge ett mervärde för konsumenten.

I flera rapporter och undersökningar, till exempel Kemikalieinspektionens PM 4/11 ”Antibakteriella ämnen läcker ut vid tvätt”, uppges att användningen av biocider har ökat i en rad olika konsumentprodukter inklusive olika produkter riktade till barn. Biocider förekommer i skor, sportkläder, underställ, t-shirts, strumpor, madrasser, skärbrädor, kylskåp, mikrovågsugnar,

kattsand, laminatgolv, köksbänkar, dammsugarfilter, sjukvårdsartiklar etc.

Varorna marknadsförs med påståenden som ”antibakteriell”, ”motverkar dålig lukt”, ”odour controll” eller ”prevent bacteria”

Miljö och hälsorisker med användning av biocider i varor

Biocider verkar genom att vara giftiga mot målorganismen, som kan vara bakterier, insekter, eller mögelsvampar. Flera av dessa biocider är också giftiga för andra organismer och är svårnedbrytbara eller bildar nedbrytningsprodukter som är svårnedbrytbara. Vissa ämnen, bl.a. triklosan har visats ha hormonstörande egenskaper. Några biocider misstänks också kunna orsaka resistensproblem. De kan också påverka bakterier som behövs för reningen av avloppsvatten i reningsverken.

Kunskapen om hur antibakteriellt behandlade varor påverkar människor är bristfällig. Människor exponeras i det dagliga livet för ett stort antal olika kemikalier. När dessa kemikalier blandas kan effekterna av dem förändras och bli skadliga. Användningen av biocider bidrar ytterligare till exponeringen av denna blandning av kemikalier. Det finns studier som visar att vissa biocider tas upp i kroppen. Forskare har bl.a. hittat triklosan i bröstmjölk.

Användningen av biocider i olika typer av konsumentprodukter bidrar till en diffus spridning till miljön via avloppsvatten och avloppsslam. I vilken grad ämnena släpps ut och sprids i miljön varierar mellan olika användningsområden. Miljöpåverkan från till exempel silverbehandlad textil som tvättas regelbundet är större än från ett kylskåp med silverbeläggning som torkas av sällan och med mycket mindre mängder vatten.

Kemikalieinspektionen gjorde 2011 en analys av silver, triklosan och triklokarban i ett antal klädesplagg före och efter tvätt. Studien visar bland annat att många av de tillsatta medlen snabbt tvättas ur och går direkt ut i avloppet. I vissa plagg hade 98 % av de tillsatta ämnena tvättats ur efter tio tvättar.

I Stockholm har halten av silver i slam från Henriksdals- och Bromma reningsverk sjunkit kraftigt sedan fotoindustrin digitaliserats. Halterna har dock legat på en relativt stabil nivå sedan 2009 och man såg även en ökning under 2010. Ytterligare minskning av

halten silver i slammet måste ske för att klara de framtida kraven på slam som ska kunna spridas på åkermark.

Nyttan av användningen av biocider i varor är ifrågasatt. I marknadsföringen framhålls biocidbehandlingen som något hygieniskt eller ger intrycket av att vara säkert mot bakterier och smittor. Smittospridning sker emellertid genom direktkontakt, droppsmitta eller via föda eller blod. För att bakterier ska kunna växa krävs gynnsamma förhållanden så som tillgång på näringsämnen, fukt och värme. Genom vanlig hygien minskas smittorisker och förutsättningar för bakterietillväxt.

Vilka ämnen förekommer?

I Kemikalieinspektionens undersökning från 2011 av ämnen som läcker ut från textilier vid tvätt tittade man på triklosan, triklokarban och silverjoner. I ett annat projekt om antibakteriella substanser och azofärgämnen i varor från 2005 fann Kemikalieinspektionen även de aktiva substanserna kvartära ammoniumföreningar, isotiazoliner och zinkföreningar.

Silver i jonform har antibakteriella egenskaper och används i bla. textilier, skor, kylskåp, tandborstar, plastflaskor, dammsugarfilter, madrasser, skärbrädor med mera. Den är mycket giftig för vattenlevande organismer och kan påverka dessa vid mycket låga halter. Silver bryts inte ner i miljön vilket innebär att det silver som en gång släppts ut i miljön kommer att finnas kvar där. Det finns farhågor om att en utbredd silveranvändning kan bidra till utvecklingen av resistenta bakterier.

Triklosan är en vanlig biocid i varor, framförallt i tandkräm men har minskat de senaste åren. Det är en klororganisk förening med antibakteriell verkan som är mycket giftig för vattenlevande organismer. Ämnet har också visats ha fortplantnings- och hormonstörande egenskaper. Dessutom finns misstanke om att triklosan kan bidra till att öka resistensen hos bakterier.

Triklokarban används bland annat i tvålar, iläggssulor och textilier. Triklokarban har bakteriedödande egenskaper och är mycket giftig för vattenlevande organismer. Triklokarban har även visat sig vara giftigt för däggdjur och ha fortplantnings- respektive hormonstörande egenskaper. Triklokarban är sedan 2006 inte tillåtet i biocidprodukter inom EU.

Många antibakteriella tillsatser kan dölja sig under registrerade varumärken som ex. Microban® och Polygiene® och Sanitized®. Dessa varumärken kan inkludera flera olika verksamma substanser.

Lagstiftning

Varor som är behandlade med biocider regleras i EU:s biocidförordning (EU nr 528/2012) som började gälla den 1:a september 2013. Enligt förordningen får biocidbehandlade varor endast sättas ut på EU-marknaden om de verksamma ämnen som ingår är godkända för sådan användning. En övergångsperiod gäller dock till den 1 mars 2017. Det betyder att varor fram till den 1 mars 2017 kan innehålla biocider som inte är godkända.

I biocidförordningen finns regler om märkning av biocidbehandlade varor (Art. 58), vilket innebär att en vara som behandlats med eller som innehåller biocidprodukter, ska märkas med viss information om en biocidegenskap påstås. Det kan vara påståenden som "antibakteriell", "behandlad mot lukt", "skyddar mot mygg", "hygienisk", "hämmar bakterietillväxt".

Varan ska märkas med information om:

- att varan innehåller en biocidprodukt
- ändamålet med behandlingen
- namnet på det ingående aktiva ämnet
- namnet på det ingående nanomaterial som ingår, om det är tillämpligt
- relevanta bruksanvisningar och eventuella nödvändiga försiktighetsåtgärder

Märkningen ska vara synlig, lättläst och hållbar samt på svenska. Det finns inga regler som specificerar hur märkningen ska se ut.

Den som släpper ut en behandlad vara på marknaden ansvarar för märkningen i samtliga fall. Dock får inte varan säljas i butik om märkning saknas.

Det finns även en informationsplikt kopplat till biocidbehandlade varor. Leverantören av den behandlade varan, ska på en konsuments begäran, inom 45 dagar kostnadsfritt tillhandahålla konsumenten uppgifter om biocidbehandling av den behandlade varan.

Utöver biocidlagstiftningen finns flera regelverk för att miljö- och hälsorisker ska undanröjas. Enligt miljöbalken (1998:808) och även i EU:s kemikalielagstiftning Reach (1907/2006/EG) ligger det huvudsakliga ansvaret för att kemiska produkter och varor är säkra för hälsan och miljön på de företag som sätter ut produkterna på marknaden.

Metod och genomförande

Förarbete

Uppstarten av kampanjen inleddes med ett möte med Kemikalieinspektionen för att få mer kunskap om tillämpningen av regelverket och också att ta del av deras erfarenheter från tillsynen. Kemikalieinspektionen genomförde under 2014 en tillsynskampanj där de kontrollerade märkningen på biocidbehandlade varor. Möjlighet gavs även att ta del av och använda en del material som Kemikalieinspektionen tagit fram i samband med projektet.

I förarbetet ingick kunskapsinhämtning om regelverket och att ta fram gemensamma material så som checklistor, resultattabell och brev till butikerna.

Till en början gjordes en internetundersökning för att få ett grepp om vilka typer av varor som är biocidbehandlade och också för att ta reda på vilka butiker som kan vara aktuella för besök. Det visade sig inte vara helt lätt att ta reda på i vilka butiker de biocidbehandlade varorna finns till försäljning. Många större butiker och butikskedjor har information på sina hemsidor om vilka varor som finns i sortimentet. Men sortimentet skiljer sig ofta mellan olika butiker inom en kedja. Många varor säljs också endast i internetbutiker.

För att välja ut butiker att besöka, valde respektive stad att gå runt till olika butiker som kunde tänkas sälja biocidbehandlade varor, eller där man sett på internet att de säljer sådana varor. De butiker som sålde varor som marknadsfördes som antibakteriella etc. valdes sedan ut för besök. Butikerna fördelades sedan mellan de olika städerna. I varje stad besöktes mellan fem och åtta butiker. De kategorier av butiker som besöktes var cykel-, el- och vitvaru-, sport- och fritid-, inredning-, hästsport- och babybutiker.

Innan besöken fick butikerna brev med information om kommande besök och även de regler som gäller för märkning av

biocidbehandlade varor. Därefter kontaktades butikerna för en tidsbokning.

Svensk Handel informerades om tillsynsprojektet i god tid innan start.

Tillsynsbesöken

Vid besöken var butiksföreträdare eller inköpsansvarig med. De fick information om de regler som gäller för märkning av biocidbehandlade varor. En diskussion fördes också om det finns någon efterfrågan på biocidbehandlade varor och om butikerna gör ett aktivt val att köpa in sådana varor.

Detta kontrollerades vid besöken:

- butikernas kunskaper om märkningsreglerna för biocidbehandlade varor
- deras rutiner för att hålla sig uppdaterade om regelverket
- om butikerna kontrollerar märkningen på de biocidbehandlade varor som de tar in
- märkningen på de biocidbehandlade varorna som fanns i butiken

Efter besöken

Efter besöken fick butikerna ett inspektionsprotokoll från tillsynsbesöket. I de fall varor hittades som inte uppfyllde märkningsreglerna, informerades butiken om detta. Butikerna uppmanades då att kontakta leverantörerna till de felmärkta varorna och påtala bristerna. För de felmärkta varor som hittades i projektet lämnades uppgifter om den aktuella varan och leverantören till Kemikalieinspektionen.

Resultat

Totalt besöktes 26 butiker i projektet, fyra cykelbutiker, åtta sport- och friluftsboutiker, fem el- och vitvaruboutiker, två hästsportsbutiker, fem inredningsbutiker, en babybutik och en butik som säljer MC-kläder.

Generellt var kunskapen i butikerna om märkningsreglerna för biocidbehandlade varor dålig. Endast tre butiker kände till märkningsreglerna. Fem butiker kände till reglerna till viss del eller

uppgav att kännedom fanns på huvudkontoret. En butik kontrollerade märkningen på de biocidbehandlade varor som köptes in. De övriga butikerna kontrollerade därmed inte märkningen på de varor som köps in.

Större delen av de butiker som besöktes, 65 %, litade på att huvudkontoret eller deras leverantörer håller sig informerade om och uppfyller de regelverk som finns. Tre butiker får information från branschorganisationen. Några butiker informerade om hur de arbetade kring miljörisker genom att t.ex. söka information från oberoende organisationer, dock inte kring lagstiftningen. Några butiker har inte svarat på frågan.

Huvuddelen av butikerna uppgav att det inte finns någon direkt efterfrågan på biocidbehandlade varor. Ett par butiker hade någon gång haft kunder som frågat efter behandlade varor. Någon butik upplevde snarare att deras kunder aktivt undviker behandlade varor. De flesta butiker verkar inte heller göra aktiva val att köpa in den typen av varor.

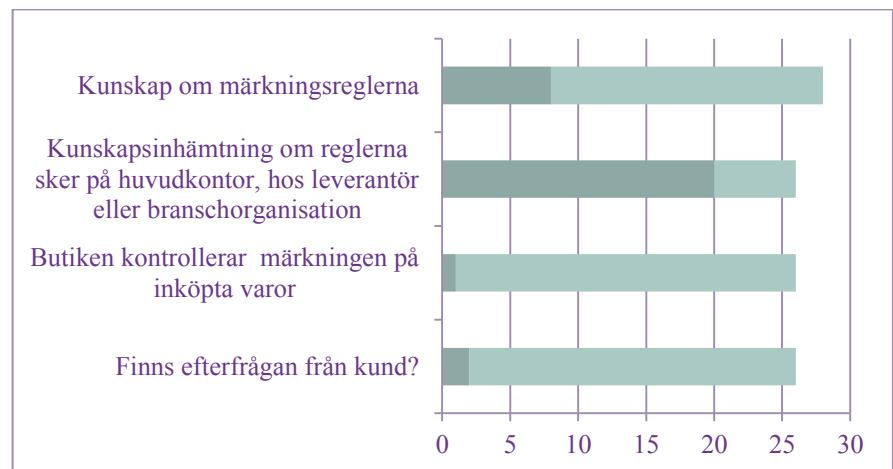

Diagram1. Butikernas egenkontroll

Ja nej

Totalt kontrollerades 25 varor. De påstådda biocidegenskaperna hos dessa varor var främst att de är antibakteriella och minskar dålig lukt. En sammanställning av de påstådda biocidegenskaperna som fanns på de kontrollerade varorna följer nedan.

- Antibakteriell
- Anibacterial
- Antibakteriella, dödar 99% av alla bakterier vid kontakt
- Antimikrobiell
- Antibacterial treatment

- *Antibacterial coating*
- *Bacteria-free comfort*
- *Odor inhibitor*
- *Odor absorption*
- *Odor absorbance, Odor resistance, Odor management*
- *Odor control*
- *Anti odor*
- *anti odor reducing properties*

Samtliga varor hade brister i märkningen. Nästa alla varor saknade märkning på svenska liksom uppgifter om att varan är behandlad, samt information om det verksamma ämnet. Ca 70% av varorna hade synlig märkning och innehöll information om ändamålet med behandlingen. Endast en vara hade information om hur varan bör hanteras. I detta fall att varan ska användas flera gånger innan tvätt.

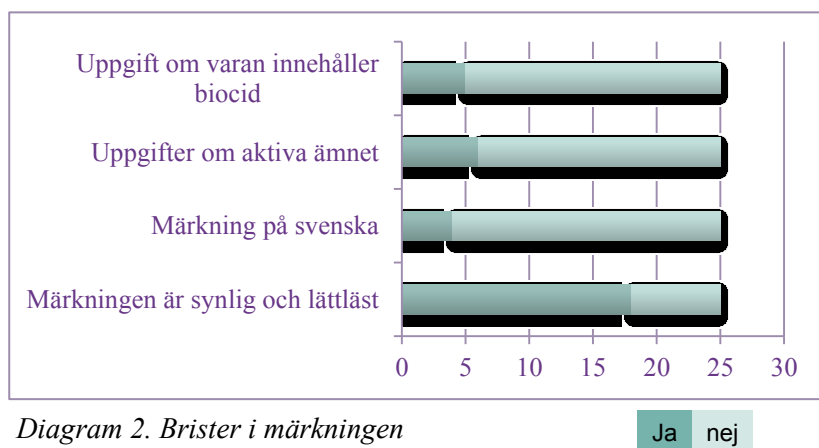

Diagram 2. Brister i märkningen

Diskussion

Av resultatet i projektet kan man konstatera att det finns många typer av varor riktade till konsumenter som är behandlade med biocider. Resultatet visar också att dessa varor generellt är dåligt märkta. I stort sett alla varor saknade information om att varan är behandlad och vilket verksamt ämne som varan innehåller. Drygt hälften av de varor som kontrollerades fanns i sport- och friluftsbutiker. Det är oroväckande att hitta biocidbehandlade produkter som är avsedda för spädbarn. Även i den inledande undersökningen på internet hittades flera varor riktade till barn som marknadsfördes med påståenden som antibakteriella.

Svårt att veta vilka varor som är behandlade

Det visade sig svårt att veta vilka varor som är behandlade med biocider. Vissa varor kan ha antibakteriella egenskaper p.g.a. fysikaliska egenskaper som t.ex. att materialets yta är så glatt att det inte skapar gynnsamma förhållanden för bakterietillväxt. Det finns också material som i sig har antibakteriella egenskaper som t.ex. fiber av bambu och aktivt kol. För dessa material krävs ingen märkning enligt biocidförordningen. Det är då svårt för konsumenten och för butiken att veta om det handlar om en biocidbehandlad vara eller ej, eftersom dessa varor marknadsförs med liknande påståenden som för behandlade varor.

Det finns också många andra varumärken eller trademarks på varor som syftar till likartade egenskaper som biocidbehandlade varor. Det kan vara kläder som ”andas” eller hjälper till att hålla kroppstemperaturen. Exempel på sådana märken är ClimaCool®, Coolmax®, och TempSmart®.

Det är heller inte alltid lätt att avgöra om något är en behandlad vara eller biocidprodukt. Exempel på en sådan vara är vattenfilter som innehåller silver för att rena vattnet. Är det en biocidbehandlad vara eller en biocidprodukt? Huvudregeln är att om biocidfunktionen är en funktion bland andra handlar det om en biocidbehandlad vara, som till exempel en träningströja. Om varan/produkten däremot primärt har en biocidfunktion rör det sig om en biocidprodukt. Således är vattenfiltret en biocidprodukt eftersom silvrets funktion i filtret är att rena vattnet och inte att hindra bakterietillväxt i själva filtret.

Som en hjälp har Europeiska kommissionen publicerat frågor och svar om behandlade varor som hjälper till att avgöra skillnaden. De har tagit fram kriterier för att underlätta bedömningen.

Finns efterfrågan på biocidbehandlade varor?

I flera rapporter och undersökningar finns uppgifter om att biocidbehandlade varor ökat på marknaden. I planeringen av detta projekt fanns därför en förväntan att relativt lätt hitta behandlade varor. Det visade sig dock att det inte fanns så många varor i butik som förväntat.

Vid tillsynsbesöken framkom också att det inte fanns en efterfrågan på biocidbehandlade varor. Enligt några butiks innehavare skiljer sig efterfrågan i olika länder. Vissa typer av varor som köps in från

södra Europa är ofta behandlade. Det kan också skilja sig i olika delar av landet. I detta projekt har vi inte kunnat se någon skillnad vad gäller efterfrågan på behandlade varor mellan städerna.

En intressant fråga är varför det inte verkar finnas någon efterfrågan trots att t.ex. de antibakteriella egenskaperna används i marknadsföringen. Frågan är om kunder inte känner till att varor som marknadsförs med påståenden som t.ex. antibakteriell är behandlade och att de därför inte specifikt frågar efter dessa typer av varor. Kanske är inte dessa egenskaper det primära vid inköp av varor utan snarare något extra som kunderna får ”på köpet”. Det förefaller onödigt att behandla varor om det inte är en funktion som gör någon nytta för kunden/användaren.

Regelverk

Enligt biocidförordningen gäller märkningsplikten för de varor där det finns ett påstående, ett så kallat ”claim” t.ex. antibakteriellt eller odor reducing. Det innebär att en vara kan vara behandlad med biocider utan att behöva märkas, om det inte finns ett ”claim”. Det innebär i sin tur att konsumenten inte får uppgifter om behandlingen och hur de ska handskas med varan för att minska miljö- och hälsorisker. Om syftet med märkningsreglerna för biocidbehandlade varor är att upplysa konsumenten och minska onödig behandling och kemikalieanvändning, fyller inte reglerna riktigt den funktionen. Märkningsreglerna borde istället vara beroende av behandlingen av varan. Det är också svårt som konsument att kunna utnyttja informationskravet om det inte framgår att varan är behandlad.

För biocidprodukter finns det mer omfattande regler. Det krävs t.ex. tillstånd för användning av vissa biocidprodukter. Det finns också tydlig märkning på produkterna. Det gör det svårare för konsumenten att urskilja varor som är biocidbehandlade än kemiska produkter.

Det har inte varit helt lätt att avgöra när märkning krävs på en vara. Frågor som kommit fram under projektets gång är t.ex. vad gäller för en vara som marknadsförs som antibakteriell på butikens webbsida men som inte är märkt i butik? Vad gäller om leverantören av en vara marknadsför den med t.ex. en antibakteriell funktion med sedan återförsäljaren väljer att inte marknadsföra den med dessa egenskaper?

Något som också blir svårt att förklara för butikerna vid tillsynsbesöken är att det inte är tillåtet att sälja biocidbehandlade varor

med ett sk. ”claim” utan märkning. Samtidigt finns inget ansvar i butiksledet. Det finns heller inga sanktioner vid överträdelser, varken i butiksledet eller i leverantörsledet.

Bilagor

1. Brev till butikerna
2. Checklista märkning på biocidbehandlade varor